

GENÇ MÜTEFEKKİRLER DERGİSİ

(GEMDER)

e-ISSN: 2718-000X

Yıl: 2, Cilt: 2, Sayı:1

Haziran-2021

MAKALE BİLGİLERİ

Kitap Adı : изучение, переводы и издания
Yazar Adı : Petr Afanaseviç Qryazneviç
Tercüme Eden : Taleh ABBAS
Türkçe Başlık :Rusya’da Kuran Çalışmaları

Iğdır Üniv. Yüksek Lisasn Öğrecisi

talehabbas571@gmail.com

Orcid: 0000-0002-7948-8904

Yayın Bilgisi

Yayın Türü: Çeviri

Makale Geliş Tarihi: 08.05.2021

Makale Kabul Tarihi: 29.06.2021

Sayfa Aralığı:

Öz: Kur'an nazil olduğu andan itibaren insanların dikkatini ve ilgisini çekmiştir. İslam topraklarının genişlemesi, farklı milletlerin Kuranla buluşması ona olan ilgiyi daha da artırmıştır. Vahyin ilk muhatabı olan Araplar kendi anadilleri olduğu için onu anlamada güçlük çekmemişler. Ancak Arapça bilmeyen diğer milletler onu anlamakta sıkıntı yaşamışlar. Bu sebepten diğer toplumlar tercüme ve çeşitli çalışmalar yapmışlar. Rusya'da dini toplum İslamla tanıştığı andan itibaren İslam'a ve Kurana ilgisiz kalmamış, onu anlama gayretine girmişler. Fakat Rusya'ya İslam dini hakkında bilgiler Avrupa ve Yunan yoluyla girdiği için Rus aydınların İslam hakkındaki yaklaşımı aslından uzaktı. Rusçaya çevrilen ilk Kuran metinleri de aslına bakılmadan Fransızca çevirilerden aktarılmıştır. Bu da yapılan tercümede yanlışların sayısını artırmıştır. Bu hakikat Rus müsteşriklerin dikkatinden kaçmamış, yeni tercüme faaliyetlerine girişmişler. Biz de bu çalışmamızda Rusya'da yapılan Kuran tercüme hakkında bilgi verip, mütercimleri ve basımları hakkında kısa değerlendirme yapacağız.

Anahtar Kelimeler: Rusya, Kur'an, İslam Toplumu.

Rusya'da Kuran Çalışmaları

Rusya'da İslam ile ilgili ilk yazılı bilgiler XI asra dayanmaktadır. Bu bilgiler eski Rus literatürüne, İslam'ın esaslarına ve tarihine dair çarpık bir görüş veren kronolojik Yunan tarihi ve polemik Hristiyan eserlerinin tercüme edilmesi yoluyla girmiştir. Uzun bir süre, Hz. Muhammed ile ilgili aslı olmayan rivayetler ve bunlardan alınan İslam'ın hükümleri Rusya'da çok sayıda tarihi ve edebi eserlerde yer etmiştir. Rusya ile İslam ülkeleri arasındaki ticari ve diplomatik bağların genişlemesi, İslam hakkında daha doğru fikirlerin oluşmasına katkıda bulundu. Tüccarlar, seyyahlar, Filistin'e yapılan hac ziyaretleri ve bu ülkeleri ziyaret eden çeşitli büyükelçilik mensupları beraberinde Müslümanların yaşamı, geçimi, dinleri, geçmişi ve bugünkü tarihi hakkında doğru bilgiler getirdiler. İsme göre derlenen yazılı bilgiler camilerin görünümünü, Müslüman ritüellerini ve bayramlarını anlatıyor, İslam'ın ana hükümleri hakkında bilgi veriyordu. XV. yüzyılın sonunda Hz. Muhammed'in biyografisinin yer aldığı siyerden Kutsal Mekke ve Medine şehirlerinin tanımı Rusça 'ya çevrildi. XV-XVII yüzyıllarda İslam ile ilgili eserlerin sayısı keskin şekilde arttı. Bu eserlerde Rusya'nın güney doğu sınırlarında yer alan İslam devletleri ve tarihinin yanı sıra, İslam'ın özünün daha nesnel ve sistematik bir sunumu sağlanmaktaydı. XV-XVII Yüzyıllarda Litvanya'ya yerleşen ve zamanla ana dilini unutan Tatarlar Kuran'ı yeni anadillerine yani Belarusça 'ya çevirme girişimlerinde bulundu. Şu anda Leningrad (Sankt-Peterburg) Üniversitesi Doğu Çalışmaları Fakültesi Kütüphanesinde bulunan Litvanya'dan günümüze kalan el yazmalarda, Kur'an'ın Arapça metninin yanı sıra, satır aralarında, Arap harfleriyle yazılmış Belarusça paralel bir tercümesi de mevcuttur.

17. Yüzyılın sonlarında Kuran ile ilgili özel hazırlanmış Rusça ilk makale yayınlanmıştır. Makale Rusya'nın müstakbel imparator-

ru Peter için yazılmıştır. Kardeşi İvan daha sonra Peter'e Kuran'ın Rusça 'ya tam tercüme edilmesi için öneride bulunmuştur.

Peter I döneminde Rusya'nın Doğu ülkeleri, Osmanlı İmparatorluğu ve Safeviler ile yürüttüğü uzun vadeli savaşlar, İslam ile ilgili sistematik çalışmalara yeni bir ivme kazandırdı. Onun inisiyatifinde, doğuya özgü el yazmalar, yazıtlar ve madeni paralar toplamak için bilimsel araştırmalar yapıldı. Rusya'da ilk kez, Arapça da dâhil olmak üzere doğu dilleri eğitimi için özel bir okul kurmaya teşebbüs edildi.

Peter'in talimatıyla Doğu halklarının yazılı ve maddi kültürlerinin toplanan anıtlarını saklamak için özel bir kurum tesis edildi. Yüz yıl sonra ortaya çıkan Rusya'daki bilimsel oryantal çalışmaların merkezi olan Asya Müzesi buna dayanarak oluşturuldu. Peter I saltanatı sırasında (1722'de) Rusya'da ilk defa Arapça (harekeli) yazı ile matbaa düzenlendi. Onun emriyle 1716'da Kuran'ın tam metni Rusçaya çevrilip, St. Petersburg'da yayınlandı. Bu tercüme "Muhammedin Kur'an'ı veya Türk Hukuku" adını taşımaktaydı. Tercüman, İtalya'da eğitim görmüş o dönemin ünlü Rus bilim adamı Peter Posnikov'du.

Posnikov'un tercümesi, Fransız oryantalist ve diplomat André du Ryer tarafından çevrilip 1647'de Paris'te basılan Kuran'ın Fransızca ilk tercümesine dayanmakta idi.

Zamanında çok popüler olan Du Ryer'in meali yerini Savary'nin (1783) yeni ve daha mükemmel tercümesine verinceye kadar bir buçuk asır boyunca tekrar tekrar basıldı ve diğer dillere çevrildi.

Kuranın Rusça tercümelemleri arasında Du Ryer'in Fransızca çevirisi kayda değerdir. Çünkü 18. yüzyılda Kuran'ın müteakip iki Rusça mealleri ona dayanmaktadır. Kuran'ın yukarıda bahsedilen ilk Rusça meali, orijinal Arapça metinden çok uzaktı. Çevirmeni Petr Posnikov Ryer'in çevirisinde çok sayıda bulunan hataları tekrarlamakla kalmamış, aynı zamanda bunlara Fransızca metni yeterli anlamaması ve İslam'ın temelleri hakkında yetersiz bilgisinden kaynaklı hatalarını da eklemiştir. Ryer'in Fransızca mealine dayanan

en doğru metin Kuran'ın Rusçaya ikinci tercümesidir. Bu tercüme Petr Posnikov'un tercümesinin yayınlanmasından kısa süre sonra yapılmıştır. Ancak, söz konusu tercüme mütercimnin adının bilinmemesinden dolayı yayınlanmamıştır. Çeviri el yazmasının kendisi ise 20. yüzyılın başında Rusya'nın kuzeyinde bulunmuştur. Posnikov'un meali, Rus araştırmacıların dikkatini Kuran incelemesine çekti. Petr I. Türkiye'de kaldığı andan itibaren İslam ve Doğu dilleri hakkında iyi malumat sahibi olan yakın arkadaşı Dmitry Kantemir'e Kuran'ın içeriğini ve Muhammed'in biyografisini ayrıntılı bir şekilde derlemesi talimatını verdi.

XVIII. Yüzyılda benzer içerikli birkaç çalışma daha yapıldı. Bu faaliyetler Rus okuyucuların ilgisini çekti ve birkaç kez yeniden basıldı. Onların istekleri ile Arapların tarihi, edebiyatı, şairlerin tercümeleri ve incelenmesi üzerine makaleler Rus dergi ve gazetelerinde yayınlanmaya başlandı.

Daha sonra 1787'de İmparator II. Catherine'in emriyle St. Petersburg'daki Bilimler Akademisi matbaasında, Kuran'ın ilk tam Arapça metni basıldı. Metin, Molla Osman İbrahim tarafından özel olarak bu amaç için hazırlanmış, zamanın en ünlü ve Avrupa'da bilinen en iyi hattı ile yazılıp, tefsir edilmiştir.

Kuran'ın bu baskısı daha sonra 1789, 1790, 1793, 1796 ve 1798'de tekrar basıldı. Bu baskı Marracci ve A. Hinkelman, Sylvester de Sasi ve H.R. Schnurer gibi oryantalistlerin takdirini aldı. XIX. Yüzyılda Kuran metninin sonraki tüm baskılarının temelini bu baskı oluşturmaktadır.

15 Aralık 1800 tarihli kararname ile Rusya'da İslam dini literatürün basılmasına getirilen kısıtlamalar kaldırılmış ve 1802'de Kazan'da ilk Müslüman matbaası açılmıştır. 1800 ve 1801'de Bilimler Akademisi matbaasında Arap alfabesi tanıtıldı. Daha ilk yıllarda (1802-1806) bu matbaa 3.500 kopya dâhil 41.200 Kuranın tam metnini basmıştır. Daha sonra Kazan matbaası tirajını önemli ölçüde artırdı. Böylece, Kuran'ın 6.000 nüshası 1833'te ve 23.600 nüshası

1843-1852'de basıldı. Yine 1853 ile 1859 yılları arasında 82.300 Kuran nüshası Kazan ana matbaasında ve bazı özel matbaalarda basıldı.

Bütün bu baskılar, Kuran'ın 1787'de Birinci St. Petersburg baskısının metnini yansıtmakta idi. Bu baskı yalnızca Rusya Müslümanları arasında değil, aynı zamanda diğer Müslüman ülkelerinde de yaygınlaştı. XIX yüzyılın sonunda bu yayınlar önce Türkiye, Mısır ve Hindistan gibi Müslüman Doğu'nun birçok ülkesinde ve Kırım'da yayınlanmaya başlandı.

Arapça metnin 1790'daki ilk baskısıyla hemen hemen eşzamanlı olarak, her ikisi de daha önce olduğu gibi, du Ryer'in eski Fransızca çevirisinden Kuran'ın yeni, üçüncü Rusça çevirisi yayınlandı. Tercümenin müellifi, bir zamanlar doğu dillerinin öğretildiği Kazan lisesinin müdürü olan ünlü Rus yazar M.I. Verevkin'di.

İki yıl sonra, 1792'de, profesyonel bir çevirmen Alexei Kolmakov tarafından bu sefer J. Sale'in daha mükemmel bir İngilizce tercümesine dayanarak yapılan Kuran'ın dördüncü (üçüncü basılı) Rusça çevirisi, St. Petersburg'da yayınlandı.

Bu iki çeviriden M.I Verevkin'in çevirisi Rus edebiyat tarihinde önemli bir rol oynayacaktı. Çünkü yetenekli bir yazar ve çevirmen olan M.I. Verevkin, çalışmasına yüksek edebi nitelikler kazandırmayı başardı. Bu da A.S. Puşkin'in dikkatini Kuran'a çekti. Kuran'ın parlak ifadeleri, hakikatleri ve manaları beyan etme gücü onu derinden etkiledi. Şairin kendi kabulüne göre, bu onun hayal gücüne çarpan ilk dini kitaptı. Kuranın bu tercümesi Puşkin'in 1824'te yazdığı meşhur eserlerinden biri olan "Kuran Taklidi" şiir dizisinin ilham kaynağı oldu. O bu şiirinde Kuran'ın 33 suresini manzum bir şekilde beyan etmiştir. Büyük şair, bu eserinde Kuran'ın dini ve felsefi muhtevasını ve zengin edebi dilini dikkatlice aktarabilmiştir. Kuran'ın doğru anlaşılmasının anahtarını Rus edebiyatında ilk kez A.S. Puşkin'in "Kuran Taklitleri" şiiri verdi. Bu da Rus okurlarının en geniş çevreleri arasında Kurana olan ilginin artmasına büyük ölçüde katkıda bulundu. Bu artan ilgi, bibliyogra-

fik bir antika haline gelen mevcut eski çevirilerle artık tatmin edilemezdi. Nihayet 1864'te, Moskova'da K. Nikolaev tarafından, ünlü oryantalist ve diplomat A.Kazimirsky'nin (A. Biberstein-Kazimirsky) 1854'te yayımlanan popüler Fransızca tercümesine dayanarak Rusça meali yapıldı. K. Nikolayev'in tercümesi, Rusya'da, Fransa'daki aslı kadar popüler oldu ve 1901'e kadar beş defa basıldı. (1864, 1865, 1876, 1880, 1901). Bu tercüme aynı zamanda Arapça olmayan metinden yapılan son çeviriydi.

Tüm noksanlarına rağmen, yukarıdaki mealler olumlu bir rol oynadı ve Rus okuyucusunun mukaddes İslam kitabını az çok yakından tanınmasını sağladı. Aynı zamanda eski kronolojik yunan tarihinden ve polemik Hristiyan eserlerinden gelen, İslam, Kuran, Muhammed'in kişiliği ve faaliyetleri hakkındaki yanlış fikirlerin ortadan kaldırılmasına da katkıda bulundu.

XIX yüzyılın 70'lerinde Kuran'ın ilk defa doğrudan Arapça metinden iki Rusça tercümesi hemen hemen aynı anda ve birbirinden bağımsız olarak yapıldı. Bunlardan ilkinin yazarı, 1871'de tamamlanmış, ancak yayınlanmamış olarak kalmıştır. Tercümanı St. Petersburg Üniversitesi Doğu Fakültesi'nde kapsamlı Arapça eğitimi almış ve uzun yıllar boyunca İstanbul'daki Rus büyükelçiliğinde mütercim olmuş General D.N.Boguslavsky'dir (1826-1893).

O geniş ve kapsamlı ve doğuya meraklar olan biri idi. Bu amacı onu, Malcolm Khan ve Arap yazar Rızkallah Hassan gibi insanlarla tanıştırdı.

D.N. Boguslavsky'nin Doğu'da kaldığı süre boyunca tamamladığı Kuran meali zamanında V.R. Rosen ve I. Y. Krachkovsky gibi müsteşriklerin takdiri aldı. Rusya'ya dönen D.N Boguslavsky, 1878'de Kazan'da yine Arapça metinden, Kazanlı müsteşrik G.S Sablukov (1804-1880) tarafından yapılan bir Kuran mealinin yayımlandığını öğrendi. Bu durum onu mealini yayınlamaktan vazgeçirdi. Böyle olunca, Arapça metinden ilk Rusça tercüme yayınlama şerefi G.S. Sablukov'a ait oldu. Önce Saratov'da sonra da

Kazan'da yaşayan G.S Sablukov, Doğu'ya duyduğu sevgi ve ilgiyle, bağımsız olarak birçok doğu dillerini öğrendi. İsmi hala Rus doğu çalışmaları tarihinde onurlu bir yer tutuyor. Onun Dil, tarih ve arkeoloji üzerine yaptığı pek çok çalışmalar arasında, esas yeri Kuran ile ilgili yaptığı çalışmaları tutmaktadır. Tüm hayatını Kuran'ı tercümeyle adayan Sablukov çalışmasını 74 yaşında tamamladı. Müsteşrikler tarafından olumlu karşılanan baskısı ölümünden sonra 1894 ve 1907'deki tekrar basıldı. G.S Sablukov 'un mealinin son baskısına Kuran'ın Arapça metni de eklenmiştir. Onun tercümesi, neredeyse bir asır boyunca hem teolojik bilimin hem de Rus toplumunun çeşitli ihtiyaçlarını karşılamaya yetti.

VIII. yüzyılın ikinci yarısının başında Osman Mushaf'ı olarak bilinen, Semerkant'taki Kufi hatla yazılan Kuranın foto tip baskısı (St. Petersburg 1905) büyük ilgi gördü.

İslam'a ve Kuran'a ait olan Rusça eserlerin çoğu XIX'in sonu ile XX yüzyılın ilk çeyreğini kapsamaktadır. Rus müsteşrikler V.F. Girgas, V.R. Rosen, V.V. Bartold, I. Y. Krachkovsky, A.E. Shmidt, A.E. Kırımiski'nin özel çalışmalarının yanı sıra, bu dönemde Kuran, Hz. Muhammed ve İslam hakkında çok sayıda inceleme ve çalışmalar yapılmıştır. Bu dönemde Müslüman basını da büyük ölçüde artmıştır. Rusya'nın sekiz şehrinde Arap harfli matbaalar vardı. (Petersburg, Kazan, Orenburg, Bakü, Tiflis, Temir-han-şura, Bakhchisarai, Taşkent). Yeterince Arapça bilmeyen Rusya Müslümanlarının taleplerini karşılamak için Kuran'ın Tatar ve Azerbaycan dillerine tercüme edilmesi (1912) için girişimlerde bulunuldu. Kuranın Tatarca'ya ilk tercümesi 1911'de Musa Bigiyev tarafından yapıldı ancak Müslüman toplumun protestoları nedeniyle basımı eksik kaldı. Arapça metinle birlikte Kuran'ın Tatarca tercümesinin tamamı Kazan'da Muhammed Kamil Tuhvatullin tarafından 1914'te yayınlandı. Bahsedilen matbaalar tarafından çıkarılan Kuran'ın Arapça baskılarının sayısı bilinmemektedir. Bununla birlikte, bu baskılar ve sonraki baskılar (Ufa, 1923 ve 1956), hala Kuran'ın eski Kazan baskılarının metnine dayanmakta idi. 1960 yı-

İnada Taşkent'te yayınlanan Kuran'ın baskısı Kahire baskısının (1919, 1923) metni ile değiştirildi.

Ekim Devrimi'nden sonra ortaya çıkan çok sayıda Kuran çalışmaları arasında Akademik. V.V Bartolda'nın "İslam", "Müseylima", "Kuran ve deniz", "Muhammed'in mesleği", "Muhammed hakkında" vb. çalışmalarını, Moskova'daki müsteşrik K.S Kashtaleva'nın Kuran'ın terminolojisi, dili ve üslubunun yanı sıra Prof. Vinnikova'nın da "Hz. Muhammed'in mesleği" ve "Kuran'ın bazı ayetlerinin yorumlanması" üzerine yazdığı makalelerini zikretmek gerekmektedir.

1963 sonbaharında Moskova'daki Doğu Edebiyatı Yayınevi, Akad. I. Y. Krachkovsky (1883-1951) tarafından yapılan Kuran'ın Rusça çevirisini yayınladı. O 1915 ve 1916'da. Petrograd Üniversitesi Doğu Dilleri Fakültesi'nde Kuran üzerine ilk derslerini verdi. 1917'de de Asya Müzesi'ne giren Kuran el yazmaları koleksiyonunun bir tanımını yaptı. 1922-1925'te ise 15. ve 17. yüzyıllarda Belarussça-Lehçe diline çevrilmiş Kuran tercümelerinin tarihine dair üç not yayınladı. I.Y.Krachkovsky 1930'da Kuran'daki "En-Necm" kelimesinin anlamı üzerine yazdığı bir makale yayınladı. 1934 ve 1940'ta ise Kuran'ın birkaç anonim Rusça tercümesi üzerine çalışmalar yaptı. XVIII. yüzyılın başlarında ise yapılan D.N. Boguslavsky'nin çevirisi hakkında çalışmalar yaptı. 1919'da, Dünya Edebiyatı Yayınevinde I. Y. Krachkovsky, Kuran'ın yeni bir Rusça çevirisinin hazırladığını duyurdu. O çalışmasına 1921 sonbaharında başladı. Aynı zamanda hayatının sonuna kadar devam ettiği Kuran üzerine sistematik okumalara da başladı. I. Y. Krachkovsky, 9 yıl boyunca Kuran'ın tercümesi üzerinde çalıştıktan sonra tercümesini 1930 da tamamladı. Ancak bu, işin yalnızca ilk aşamasıydı. Sonraki yıllarda, Kuran üzerine engin Arap literatürünü ve Avrupa literatürünü inceleyerek çalışmalarına devam etti. O, topladığı materyallerde toplam 400 başlık vermektedir.

Tercümesinde, modern filoloji biliminin kurallarına iyi şekilde

vakıf olan I. Y. Krachkovsky, I. - II. / VII. - IX. yüzyıl ilk Arap filologlarının, kıraatçilerinin ve tefsircilerin yöntemine geri döndü. Kuran'ın sözdizimini, garip lafızları ve kelimelerin türevlerini anlamak için eski Arap şiirlerine, özellikle Hz. Muhammed döneminde yaşamış Orta ve Doğu Arabistanlı şairlerinin eserlerine ve ilk hadis koleksiyonlarına yöneldi. Erken ölüm, işini tam olarak tamamlamasını engelledi. Yine de, tercümesi yalnızca Rusça meal-leri değil, aynı zamanda doğruluğu ve metni inceleme yöntemi açısından Kuran'ın birçok Avrupalı tercümesini de aşmaktadır.

I.Y.Krachkovsky'nin Kuran'ın tercümesini filolojik olarak doğru, edebi açıdan yeterli, akademik, tefsir ve referans materyalleriyle hazırlaması son yıllarda İslam üzerine yürütülen aktif araştırmalar için gerekli ihtiyaçları karşılamaktadır. Çalışmaları hem yerli oryantal faaliyetlerin ihtiyaçlarını hem de ülkemizin İslam tarihine duyduğu yoğun ilgiyi karşılamaktadır. Bu tercüme aynı zamanda Arap Doğu halklarının zengin manevi mirasına, Arap ve dünya edebiyatında müstesna bir yeri olan Kuran'a olan ihtiyaçlara cevap vermektedir.